

TED ANKARA KOLEJİ VAKFI ÖZEL LİSESİ
ULUSLARARASI BAKALORYA DİPLOMA PROGRAMI

A1 TÜRK DİLİ VE YAZINI DERSİ

UZUN TEZİ

“SON ADA, SON ÜTOPYA”

Kılavuz Öğretmen: Havva Reyhan

Öğrencinin Adı: Ekin

Öğrencinin Soyadı: Korkmaz

Diploma Numarası: D11290062

Ödevin Sözcük Sayısı: 4052

Araştırma Sorusu: Zülfü Livaneli'nin, ütopya-distopya temelinde yükselmiş olan *Son Ada* adlı yapıtında “demokrasi” ve “eşitlik” kavramlarının verilmesinde, roman figürlerinin, motiflerin ve anlatım tekniklerinin işlevi nedir?

İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ:

- 1.1. Ütopya ve Distopya Nedir?.....4
1.2. *Son Ada* Yapıtına Ütopya- Distopya Bağlamında Bir Bakış5

2. GELİŞME 7

2. 1. Ütopya'dan Distopya'ya Geçişte Demokrasi Boyutları ve Eşitlik Anlayışı7

- 2.2. Demokrasi ve Eşitlik İzleklerinin Oluşmasında Yapıt Figürlerinin Etkisi.....8

- 2.2.a. Anlatıcı8

- 2.2.b. Yazar11

- 2.2.c. Başkan.....12

- 2.2.d. Lara14

- 2.2.e. Bakkalın Oğlu16

2. 3. Demokrasi ve Eşitlik İzleklerinin Oluşmasında Motifler17

2. 3. a. Ada Uzamı17

2. 3. b. Martı(lar)18

2. 3. c. Orman19

2. 3. d. Tilki(ler)20

2. 3. e. Yılan(lar).....20

2. 3. f. Leylek(ler)21

- 2.4. Demokrasi ve Eşitlik İzleklerinin Oluşmasında Anlatım Tekniklerinin Etkisi.....21

2. 4. a. Anlatma- Gösterme Tekniği21

2. 4. b. Tasvir/Betimleme Tekniği22

2. 4. c. Laytmotif Tekniği22

3. SONUÇ.....23

4. KAYNAKÇA.....24

ÖZ (ABSTRACT)

Çalışma, Ulusal Bakalorya Programı A1 Türk Dili ve Edebiyatı dersi çerçevesinde bitirme tezi olarak hazırlanmıştır. Tezde, Zülfü Livaneli'nin *Son Ada* adlı eseri demokrasi ve eşitlik kavramları bağlamında inceleme yoluyla ele alınmıştır.

Tezin giriş bölümünde ‘‘ütopya’’ ve ‘‘distopya’’ kavramlarının tanımlarından yola çıkarak *Son Ada* yapıtında ütopya- distopya ilişkisi değerlendirilmiştir. Burada; öncelikle tanımlamalar yapılmış, iki zıt kavram örneklerle ve tanık gösterme yöntemi ile desteklenerek karşılaştırılmıştır, ‘‘yönetim’’ kelimesinin tanımı yapılmış ve yöneten-yönetilen ilişkisi bağlamında ‘‘düzen’’ olgusu değerlendirilmiştir. Ardından yapıtın konusu ve içeriği hakkında bilgi verilerek önceki paragraflarda ele alınmış olan kavramlar doğrultusunda bir inceleme yapılarak tezin araştırma sorusu olan ‘‘ Zülfü Livaneli'nin, ütopya-distopya temelinde yükselmiş olan *Son Ada* adlı yapıtında ‘‘demokrasi’’ ve ‘‘eşitlik’’ kavramlarının verilmesinde, roman figürlerinin, motiflerin ve anlatım tekniklerinin işlevi nedir?’’ sorunun alt yapısı oluşturulmuştur.

Gelişme bölümünde ise; giriş bölümünde değinilen kuramlar, demokrasi ve eşitlik izleklerine yapıt figürlerinin; anlatıcı, yazar, başkan, Lara, bakkalın oğlu etkisi altında incelenmiştir. Ardından izleklerin oluşması bağlamında ada uzamı, martılar, orman, tilkiler, yılanlar ve leylekler şeklindeki motifler bağdaştırılarak detaylı incelenmiştir. Sonrasında anlatım tekniklerinden olan anlatma-gösterme tekniği, tasvir-betimleme tekniği ve laytmotif tekniklerinin demokrasi ve eşitlik izleklerinin oluşmasında etkileri değerlendirilmiştir.

Sonuç bölümünde ise, giriş ve gelişme bölümünde açıklanan ve tanımlanan kavramların demokrasi ve eşitlik kavramlarının oluşmalarına etkilerinin değerlendirilmesi anlatılmış ve saptamalar belirtilmiştir. Araştırma süresince bilimsel çalışma yöntemleri uygulanmaya özen gösterilmiş aynı zamanda sentezlenen bilgilerin tarafsız gözle değerlendirilmesinin ardından çalışmada yararlanılan birincil ve ikincil kaynaklar “ kaynakça” bölümünde belirtilmiştir.

Sözcük Sayısı: 232

1. GİRİŞ

1.1.Ütopya ve Distopya Nedir?

Dünyada yaşayan insanların yaşam algısını belirleyen ve açıklayan aynı zamanda birbirlerinin karşısı olan iki farklı toplum düzeni vardır; ‘ ütopya’ ve ‘distopya’. İnsanların daha iyi ve güzel bir hayat yaşama özleminin ürünü olan Ütopya’nın en yaygın tanımlaması insanın yaşamakta olduğu toplumdan duyduğu memnuniyetsizlik ve tatminsizlik nedeniyle daha iyi bir yaşam için duyduğu özlemdir.¹

Ütopya “*düşte ve düşüncede kurulmuş; eşitlikçi, doğru, mutlu ve güzel bir toplum düzenidir.*”² İnsanoğlunun kişiliğini toplum ve evrendeki yerini algılama şeklinden ortaya çıkan değerler ve beklentiler bütünü oluşturur. Bu bütün içerisinde iyimserliğin ağır bastığı bir gerçekliktir çünkü insanoğlu varoluşunun bu değerlere ve beklentilere uymayan koşullarını haksızlık, mutsuzluk ve acı olarak değerlendirir.³

Ütopyanın karşısı olan Distopya ise içinde kötülüğün, olumsuz sosyal ve politik gelişmelerin baskın geldiği bir toplum olarak tasvir edilir.⁴ Distopik bir toplum otoriter bir devlet modeli ya da benzer bir başka baskıcı sistem altında yansıtılır. Kötülük, karamsarlık ve olumsuzluk kavramları üzerine kurulu olan toplum düzeni ve aynı zamanda ütopyanın karamsar halidir.

Kumar ütopya’yı sade bir şekilde “*yokyer*” veya “*olmayan yer*” olarak tanımlamaktadır.⁵ Dünya üzerinde ütopya olarak toplum düzenine rastlamak güçtür fakat distopya daha yaygındır. Ütopik toplum düzenleri genelde masallarda veya gerçekleşmesi imkânsız konuları ele alan romanlarda mevcuttur çünkü ütopya gerçekleştirilmesi olanaksız ya da çok zor olan

¹ Vieira, 6

² Bezel, 7

³ Bezel, 6-7

⁴ Claeys, 107

⁵ Kumar, 1

ve düşlerde var olan toplumsal ya da siyasal bir sistemdir.⁶ Distopya ise gerçekleşmesi istenmeyen fakat kaçınılmaz bir şekilde çoktan gerçekleşmeye başlamış, ütopya niteliğini kaybetmiş bir toplum düzenidir. Başlarda ütopya gibi görünen toplumlar da günün birinde kaçınılmaz bir şekilde hatta farkında bile olmaksızın birer distopyaya dönüşebilirler. Bu dönüşümün nedeni ise ‘yönetim’ in işin içine girmesidir.

Yönetim, düzeni sağlayan veya var olan düzeni yıkıp tamamen yeni bir düzen getirmeye çalışan bir sistemdir. Her topluluğun kendine özel bir yönetim şekli vardır ve bütün toplumlar bu yönetim şekliyle belirli bir düzene sahip olurlar. Toplumların, yönetimin ve yöneticinin sağladığı düzene uymasının ölüm korkusu, yaşam kalitesini kaybetme korkusu veya güce karşı koyamama zayıflığı gibi sebepleri vardır. Bazı gruplar yönetime saygı duyar ve belirlenmiş olan düzene uyarlar bazıları ise yönetime ve yöneticiye karşı gelerek var olan düzeni değiştirmek ve yeni bir düzen kurmak isteğiyle yaşarlar. Bu iki grubun bir arada bulunduğu topluluklarda yöneten ve yönetilen, ezen ve ezilen arasında süregelen çatışmalar sonucunda ne sağlıklı bir düzen kurulabilir ne de bir huzur ve mutluluk ortamı sağlanabilir.

1.2. *Son Ada* Yapıtına Ütopya- Distopya Bağlamında Bir Bakış (Genel Bir Değerlendirme)

Zülfü Livaneli'nin ütopya olan bir topluluğun distopyaya dönüşümünü konu alan eserini *Son Ada* olarak adlandırmasının yapıtın ana fikrinin ve izleklerinin anlaşılması açısından önemi vardır. Öncelikle ‘son’ sözcüğü artık ondan ötesi ya da başkası olmayan olarak tanımlanabilir. Adada halkı kendi ülkelerinin sorunlarından kaçıp adaya yerleşmiş ve bu adada artık huzur ve

⁶ Aktr. Sevinç, 17

mutluluk dışında başka bir duyguya yer verilmeyeceğine inanmaktadırlar. Adaya yerleşme amaçları da distopyadan ve gerçekliklerden kaçıp kendi ütopyik dünyalarını yaratmaktır. “‘O’ bir gün çıkıp gelene kadar ‘ en iyi korunan sır’ dedikleri yeryüzü cennetinde huzur içinde yaşayıp gitmektedirler.⁷

Tüm ütopyalarda önce sorunsuz, bütün insanların eşit olduğu, muhteşem bir toplum düzeni amaçlanır ama bu düzen baskıyla, bencillikle ve insanın doğası ve duygusal yapısını hiçe sayarak yapılmaya çalışıldığı için her ütopya zamanla bir distopyaya dönüşür.

Zülfü Livaneli’nin *Son Ada* adlı yapıtında da içinde yaşadıkları düzenden memnun olmayan insanlardan oluşan bir topluluğun mevcut distopyadan kaçıp kendilerine yeni bir ütopya oluşturmaları anlatılmaktadır. Bir tür ütopya olan bu toplumun çeşitli beklenmedik değişimler ve işin içine yönetim kavramının girmesi ile bir distopyaya dönüşmesi ve bu dönüşüm sonucunda çıkan zorluklar anlatılmaktadır. *Son Ada*’da yaşayan kırk sakin aile de arkalarında birçok hayal kırıklığı, yaralanma ve derin acıyı bırakarak rastlantılarla buraya yerleşmiş insanlardır. Kimsenin birbirine karışmadığı, huzur içinde yaşanan adada televizyonun bile olmaması uzamın gerçek bir ütopya, “öteki gezegendeki çılgınlıktan” uzak adeta cennetten bir köşe olduğunun kanıtıdır.⁸ Her ütopyanın bir gün mutlaka bir distopyaya dönüşeceği kuşkusu *Son Ada*’da da okurun karşısına çıkar, Başkan ve adamlarının gelmesiyle ada sakinleri, kötülük, yöneten ve yönetilen gibi kavramlarla tekrar karşılaşır ve adeta cennetten bir köşe olan adaları cehenneme, bir distopyaya dönüşür.

Son Ada’da da tüm distopya eserlerinde olduğu gibi kesinlikle diktatöriyel bir yönetim vardır, eşitlik ve muhteşem bir toplum yönetimi amacıyla baskıcı bir yönetim işbaşındadır. Yapıt ütopyik ve distopik özellikleri bir arada barındırdığından demokrasi ve eşitlik kavramları bu

⁷ Livaneli, 15

⁸(Livaneli, 17)

yapıtta ana sorunsal olarak öne çıkmaktadır ve bu kavramların öne çıkmasında figürlerin, motiflerin ve anlatım tekniklerinin önemli işlevleri vardır.

2. GELİŞME

2.1. Ütopya'dan Distopya'ya Geçişte Son Ada'daki Demokrasi Boyutları ve Eşitlik Anlayışı

Genel tanımıyla halkın kendi kendini yönetmesi anlamına gelen demokrasi “*halk iradesinin ağır bastığı veya yönetimin halk tarafından denetlendiği*” yönetim düzenine denir.⁹ Günümüzde gelişmiş toplumlar demokrasiyle yönetilirken, bazı toplumlar demokratik düzene sahip olduklarına inansalar da ‘demokrasi’ olgusuna herkes farklı bir bakış açısıyla bakmakta ve bu durum fikir ayrılıkları oluşmasına ve düzenin bozulmasına yol açmaktadır.

Demokrasi, tüm üye veya vatandaşların, organizasyon veya devlet politikasını şekillendirmede eşit hakka sahip olduğu bir tür yönetim biçimidir. Tam anlamıyla demokratik düzene sahip toplumlarda belirli kararlar alınması gerektiğinde yönetim halka toplum için en iyi olacak şekilde birkaç seçenek sunar. Vatandaşlar veya üyeler baskı altına alınmadan, zorla istemedikleri seçimler yapmaya itilmeden adil bir oylama sonucunda karara varılır. Diğer taraftan demokrasi kisvesi altında bu sistemi tamamen kendi çıkarları doğrultusunda kullanan sözde demokrat yöneticilerin yönettiği toplumlarda ise bir karar verilmesi gerektiğinde önce yönetimin kendi istek ve arzularını karşılayacak seçenekler halka sunulur ve eğer oylama yönetimin lehinde sonuçlanmazsa çeşitli zorlamalar ve gerekli kalırsa hilelerle oylama yapılır ve karara varılır. Oylama yapıldığı için de yöneten kişi kendisini demokratik bir yönetici olarak tanımlar.

⁹ (bkz. “Demokrasi” Meydan Larousse Ansiklopedisi)

Son Ada adlı yapıtta da kendisini demokratik olarak tanımlayan, zamanında “ülkeyi bir iç savaştan kurtarmak için yönetime el koymuş olan Başkan” adaya geldiğinde bütün düzen bozulur.¹⁰ Anlatıcı, aynı adalılardan çoğu gibi Başkan’ın gelişini biraz yadırgamakla beraber yine de gereken saygıyı göstererek karşılama merasimine katılır, ancak kısa bir süre sonra bu hoşgörülü yaklaşımından pişmanlık duyar ve baştan beri olayları son derece gerçekçi bir bakış açısıyla değerlendirebilen ve adalıları uyaran Yazar arkadaşından “ilk günden beri uyarılarını dinlemediğimiz ve seni nedensiz bir karamsarlıkla suçladığımız için bizi hoş gör” diyerek af diler.¹¹

2. 2. Demokrasi ve Eşitlik İzleklerinin Oluşmasında Yapıt Figürlerinin Etkisi

2.2.a. Anlatıcı

Adanın diğer sakinleri gibi saf, iyi niyetli olan Anlatıcı kendisini tanımlarken sık sık çekingen yapısını vurgular. Sevgilisi Lara’yla tanışma ve adaya gelip yerleşme öyküsünü aktarırken okur onun kişilik özelliklerini ve sebeplerini de bir bakıma öğrenmiş olur:

*O sırada karımdan yeni ayrılmıştım, boşluktaydım. Çocuğu olmayan, boşanmış, işi iyi gitmeyen, çalıştığı bankada sevilmediğini düşünen, aldığı küçük maaşla kıtı kıtına geçinen, ülkedeki politik çatışmalardan uzak kalmaya çalışan ama hayattan zevk de almayan silik ve korkak bir adam olarak yaşayıp gidiyordum.*¹²

Anlatıcı kendisinin de ifade ettiği gibi biraz silik, biraz korkak ama özünde iyi bir insandır, hatta bu iyilik adeta gözlerini kör etmiştir; adaya birdenbire çıkıp gelen Başkan’ı tehdit olarak görmemekte adeta direnir. Yazar olanca gerçekçiliğiyle en başından Anlatıcı’yı başlarına gelebilecekler konusunda uyarır ancak O Başkan’ın da bir insan olduğunu, nihayetinde

¹⁰ Livaneli, 26

¹¹ Livaneli, 28

¹² Livaneli, 61

karısıyla ve torunlarıyla adaya gelmiş yaşlı biri olduğu için gerektiği gibi davranılmasını savunur.

Anlatıcı'nın Başkan'ın gerçek yüzünü görmesi adada Demokrasi kavramının sorgulanmasıyla başlar. Başkan önce adaya bazı kurallar getirir sonra da meydana gelen fikir ayrılıklarının ortadan kaldırılması için bir yönetim kuruluna ihtiyaç olduğuna herkesi inandırır; *“Böyle bir kurulu oluşturmanın da yöntemleri var. Bu yöntem elbette demokratik olacak, demokrasi en yüce değerdir, öyle mi arkadaşlar?” “Öyle!”*¹³

Sözde oybirliğiyle alınan bu karar ‘Demokrasi’ adı altında Başkan'ın adayı aslında bir diktatör gibi yönetmeye başlamasının ilk adımıdır, öylesine iyi bir söz ustasıdır ki sonunda kendi istediği kararları ada sakinlerinin hep bir ağızdan verdiği onaylamalarla aldırır. Martıların katledilmesi kararının yine çoğunluk tarafından alınması, Yazar'ın ve Lara'nın sert karşı çıkışları artık Anlatıcı'nın da hem Başkanın hem de onun sözde ‘Demokratik Yönetimini’ nin gerçek yüzünü görmeye başladığı bir dönüm noktasıdır.

Adadaki en güzel köşelerden birisi iki yanında ulu ağaçların sıralandığı, bu ağaçların yukarıda birbirine girerek doğal bir gölgelik oluşturduğu yoldur. Başkan'ın ilk icraatlarından birisi bu ağaçları düzensiz görünüyor olmaları sebebiyle hiç kimseye sormadan budatmasıdır, adalıları huzursuz eden bu kararı bakkalın dilsiz oğlunun dövülmesi izler. Başkan artık Demokratik yollarla seçilmiş olan Yönetim Kuruluna da başkanlık etmektedir, martıların katledilmesinden sonra adada yeniden hatırlanması gereken bir kavrama sıra gelmiştir, bu kavram ‘Eşitlik’ kavramıdır.

¹³ Livaneli, 47

Yöneten ve yönetilenin olmadığı adada, birey ve toplum yaşamında bencilliğin nedeni olan mülkiyet olgusu da yoktur. Adadaki eşsiz tabiat örtüsünün en güzel örneklerinden birisi de “*Pines Pines*” adındaki bir çam çeşididir.¹⁴ Bu yüksek ağaçlarda yetişen nadir fıstıklar adalıların alçakgönüllü yaşamının para kaynağıdır. Anlatıcı adeta bir festival duygusu yaşadıkları özel fıstık toplama mevsimini aktarırken ‘Eşitlik’ kavramı da tanımlanmış olur:

*Bunlar çok para ettiği için bu mevsimde hepimiz ağaçlara tırmanır ve çam kozalaklarını toplar, içlerindeki fıstıkları çıkararak çuvallara doldururuz. Çuvallar bakkala teslim edilir... Başkentteki tüccarlar iyi para öder çam fıstıklarına. Gelen parayı yine bakkal alır ve adadaki bütün evlere eşit olarak paylaşır... Zaten kimin kaç saat çalıştığı, ne kadar fıstık topladığının hesabı tutulmuyordu. Herkes elinden geldiği kadarını, içinden geldiği kadarını yapıyordu.*¹⁵

Martların katledilmesinden sonra hayatlarını normale döndürmek ve biraz da moral toplamak isteyen adalılar fıstık toplama hazırlıklarına başlarlar ancak Başkan’ın dağıttığı bir bildiriyle irkilirler. Bildiriye göre, daha önce de belirtildiği gibi adanın mülkiyeti 1 Numara’ya aittir ve tek bir fıstık bile toplanması hırsızlık anlamına gelecektir. Başkan bildiriye bir de tapu fotokopisi ekleyerek adalılara ‘Eşitliğin’ ne demek olduğunu mülkiyet kavramı üzerinden öğretmek ister.

Herkes Demokrasi ve Eşitlik konusunda dersini almıştır, Yazar haklı çıkmanın öfkesini, Lara artık adayı bir “*toplama kampı*” olarak görmenin çaresizliğini olabildiğince sarsıcı bir şekilde hissetmektedir.¹⁶ Ancak baştan beri gerçekleri zaten görebilen Yazar ve Lara’yla karşılaştırıldığında en önemli dersi aslında Anlatıcı almıştır, bu da onu yapıtaki yegâne

¹⁴ Livaneli, 82

¹⁵ Livaneli, 82-83

¹⁶ (Livaneli, 96)

değişim gösteren ve gelişen karakter olduğunu kanıtlamaktadır. Anlatıcı yaşadığı bu değişimi bütün bunları daha önce kendilerine söyleyen dostu Yazar'a "...sana bütün kalbimle seslenmek istiyorum sevgili dostum, ustam, arkadaşım. Beni Affet!" diyerek ifade eder.¹⁷

2.2.b. Yazar

Son Ada'da bireylerin geçmişleri, kimlikleri ve hatta isimleri önemli değildir, herkes evinin numarasıyla anılmaktadır. Karakterler birbirlerine ev numaralarıyla seslenmekte, ya da birbirlerini lakaplarıyla tanımaktadır. Anlatıcı "*burada kendisine ve ailesine ait bir evi olmamasına rağmen, onun kitaplarını seven ve yazmak için sakin bir köşe arayan Yazar'a adadaki evini veren dostu sayesinde*" herkesin onu 7 Numara diye çağırıldığını söyleyerek onu okura tanıtır.¹⁸

*Genellikle suskun bir adamdı. İnce yüzünde, güldüğü zaman bile azalmayan dertli bir ifade vardı. Sadece edebiyat konuşurken canlandığını görürdüm... Ama geçmişinden hiç söz etmezdi. Kimdi, niye yalnız yaşıyordu, adaya gelmeden önce neler yapmıştı? Bu konular tabuydu onun için; hayatını hiç konuşmaz, söz dönüp dolaşp kendisine gelirse sinirli bir tavırla lafi değiştirirdi.*¹⁹

Anlatıcının bu sözlerinden Yazar karakterinin kültürlü ancak farklı düşünceleri nedeniyle toplum dışına itilmiş olduğu anlaşılır, dahası yapıtın ilerleyen bölümlerinde özellikle yönetimin zor duruma düşmesine neden olduğu için de adada düşman olarak nitelendirilir. Yapıt boyunca adada gelişen ya da gelişecek olan olaylara sürekli olarak

¹⁷ (Livaneli, 105)

¹⁸ (Livaneli, 18)

¹⁹ Livaneli, 33

eleştiride bulunur, bütün eylemleri sorgular. Dengenin ve düzenin de koruyucularından birisi hatta en başta gelenidir.

Yazarı adadaki diğer kişilerden farklı kılan sadece onun bu gizemli karakteri ya da Başkan'ın adaya gelişinden sonra artık onların arasına karışmadan "kendini yabancı bir martı gibi" dağlara taşlara vurması değildir. Onu farklı kılan şey sürü psikolojisine kapılmadan, Başkan'ın sözde demokratik düzenini ve kararlarını ateşli bir şekilde sorgulayan iki kişiden biri olmasıdır. Yazar'ın Başkan'ın demokratik yönetim biçimiyle olan ilişkisi yaman bir çelişkiyle başlar. Başkan Yönetim Kurulu seçimini tamamlamak için ihtiyaç duyulan son üyeyi belirlemek amacıyla kura çektirir ve kurada 7 Numara çıkar, kendisi orada olmamasına rağmen kurula seçilmiştir, Yazar bu durumdan Başkan ise gururla tamamladığı seçim sonucunun nelere gebe olduğundan habersizdir.

2.2.c. Başkan

24 Numara'nın vefat etmesiyle birlikte adadaki düzen, sükûnet ve mutluluk bozulmaya başlar. Normal şartlarda adadaki ev sahiplerinden birisi ölünce o ev ölen kişinin ailesine verilmektedir. 24 Numara vefat ettiğinde de ev oğluna devredilir. Fakat 24 Numara'nın oğlu vefasız, belli değer yargılarına saygı duymayan bir evlat olduğu için babasının evini satılığa çıkartır. Ev yıllar süren demir yumruk yönetiminden sonra gözden düşen ve ihtilal konseyi tarafından görevine son verilen devlet başkanı tarafından satın alınır. Anlatıcı O'nun adaya gelmesini yorumlarken adeta herkesin duygularına da mihmandar olur:

"Bu haber hepimiz için tam bir şok olmuştu. Niye geliyordu buraya, ne işi vardı? Onca şatafata merasime, lükse alışmış biri bu adada ne bulabilirdi ki! Ayrıca daha da

kötüsü, bu adamın ülkede dostları olduğu kadar düşmanları da bulunduğu için, adamız bir hedef haline gelecekti.”²⁰

Adalılar Başkan'ın adaya gelecek olmasından endişe duyar ve geleceklerinin tehlikede olduğunu hissederler. Yıllardır huzur ve mutluluk içinde yaşayıp gitmekte olan ada sakinlerinin uzun zamandır anımsamadıkları demokrasi, düzen, medeniyet, otorite ve yönetim olgularını onlara tekrar anımsatan bir adamın adalarına gelecek olması onları ürkütür ve birçok şeyi sorgulamalarına ve daha önceden farkına varmadıkları pek çok şeyi de fark etmelerine yol açar.

Tüm distopya eserlerinde olduğu gibi *Son Ada*'da da eşitlikçi ve demokratik bir toplum yönetimi amacıyla çalışmakta olan baskıcı bir yönetim Başkan'ın liderliğinde yavaş yavaş diktatöriyel yapısını herkese kabul ettirmektedir. Yazar ve Lara haricinde tüm ada sakinleri bir sebeple Başkan'ın otoritesine boyun eğler; kimi yaşam kalitesini kaybetme korkusu, kimi ölüm korkusu, kimisi de çıkar ilişkileri nedeniyle Başkan'ın sözde demokratik oylamalarında lehte oy kullanır. Bu kişilerin sayısının gözle görülür artışını Yazar sembolik bir anlatımla ifade eder; *“Pantolon giyen kişilerin sayısında artış olduğu dikkatimi çekti. Birkaç komşumuz daha 1 Numara'ya katılmıştı.”²¹* Zira ezen-ezilen çatışmasındaki en önemli sembol adalılarının neredeyse yırtık pırtık son derece rahat kıyafetlerle gezmesine karşın Başkan'ın ütülü pantolonlar giymesidir.

Başkan'a pantolon giymekte ilk eşlik eden 1 Numara olur çünkü Başkan ona gerçek eşitlik kavramını ustalıkla öğretir. Rahmetli babasının adanın yasal sahibi olduğunu, Turizm cenneti olabilecek böyle eşsiz bir yerin sahibinin adadaki ayak takımına karışmış olarak yaşayıp gitmesinin eşitlik kavramına ne denli aykırı olduğunu çarpıcı bir şekilde anlatır; *“Seni zararlı eşitlik fikirlerine, uyusukluğa, haklarını savunmamaya alıştırmışlar. Oysa insanlar eşit*

²⁰ (Livaneli, 25)

²¹ (Livaneli, 45)

*değildir. Güçlüler ve zayıflar vardır ve hayat bunlar arasındaki mücadeleden ibarettir. Sen güçlüler arasındaki yerini almalısın.*²²

Başkan'ın eşitlik kavramı aynı zamanda demokrasi kavramının da temelini oluşturmaktadır, sözde demokratik oylamalarla alınan kararlar, adalıların hep bir ağızdan onaylama nidalarıyla son bulan yönetim toplantıları sürer gider. Martıların katledilmesi için alınan karar aday yılanların basmasına sebep olur bunun üzerine yılanlarla baş edebilmek için Başkan tilkilerin getirilmesi gerektiğine karar verir. Tabii ki karar almak için her seferinde olduğu gibi oylama yapılır, oylama sonrasında Başkan'ın yaptığı açıklama demokrasinin aslında hiç olmadığı en somut göstergesidir; “*Kararınızın bu yönde olacağını tahmin ettiğim için uydu telefonuyla on erkek, on dişi tilki ismarladım bile.*”²³

Başkan demokrasi ve eşitlik kavramları hakkındaki görüşünü ve duruşunu aslında kendi kelimeleriyle 1 Numara'ya adeta itiraf eder; “*Eşitlik, dostluk, demokrasi... Bunlar hep zayıfların uydurduğu saçmalıklar. Çünkü onların yaşayabilmek için bu gibi kavramlara ihtiyaçları var. Güçlünün ise bir tek isteği var. Daha fazla güç!*”²⁴ Ne yazık ki bunu 1 Numara'dan başka hiçbir adalı duymaz ve hissetmez, ta ki “*yaralı, kırgın, acılı ve öfkeli bir küçük kalabalık*” olarak adada kalakaldıkları ana kadar.²⁵

2.2.d. Lara

Adada ismiyle hitap edilen yegâne kişi olan Lara zalim kocasının şiddetinden kurtulmak istediği bir dönemde Anlatıcı ile tanışır ve birbirlerine âşık olurlar. Birlikte onları mutsuz eden eski hayatlarını, yani distopyalarını geride bırakarak Anlatıcı'nın babasının yıllar

²² (Livaneli, 72)

²³ (Livaneli, 126)

²⁴ (Livaneli, 72)

²⁵ (Livaneli, 180)

önce almış olduğu eve yerleşmek üzere adaya gelirler. Anlatıcı bu yepyeni başlangıcı yaparken sevgilisine adanın en güzel koyunun ismi olan Lara ismini verir.

Anlatıcı için adada huzur içinde sürdürdüğü yaşamının iki başrol oyuncusu vardır, birisi sevgilisi Lara diğeri de sevgili arkadaşı Yazar'dır. Hikâye ilerledikçe okur bu iki karakterin benzerliklerine tanık olur. Lara ve Yazar'ın en önemli ortak noktalarının sürü psikolojisine kapılmadan olayları sorgulamaya devam eden bireyler olmalarıdır. Lara yumuşak bir karaktere sahip olmakla birlikte inandığı doğruları savunma konusunda kararlı ve korkusuzdur. Başkan ve adamları martıları katletme konusunda oyçokluğu ile aldıkları kararı uygulamak istediklerinde karşılarında Lara'nın teşvikiyle hazırlanan bildiriye bulurlar, Başkan'ı bildiriden de çok sinirlendiren Lara'nın verdiği cesur karşılıktır; onlara katılmaya mı geldiklerini sorduğunda Lara, "*Biz katil değiliz!*" der.²⁶

Lara'nın demokrasi ve eşitlik kavramları için verdiği mücadele aynı zamanda Anlatıcı'nın da değişen ve gelişen bir karakter olmasının en önemli sebebidir. Artık yaşanmaz hale gelen adadan ayrılmak üzere olan Başkana Lara, "*...ne yazık ki yenilmiş olarak ayrılıyorsunuz bu adadan!*" der sanki onlarla alay eder gibi üstlerinden uçan martıları göstererek.²⁷ Öfkeden çılgına dönen Başkan'a hiç beklenmedik bir şekilde Anlatıcı da ilk kez tepki verir; "*...zalimler zalimi! Her şeyi mahvettikten sonra bir de bize demokrasi masalları anlatmaya çalışma!*"²⁸

²⁶(Livaneli, 86)

²⁷(Livaneli, 177)

²⁸(Livaneli, 178)

2.2.e. Bakkalın Oğlu

Tüm ada halkı evlere servis yapan “*okul yüzü görmemiş, durgun zekâlı, dilsiz, çalışmadığı zamanlarda ufka bakıp hayallere dalıp giden*” bakkalın oğlunu sever.²⁹ Maalesef, Başkan’ın adaya düzen getirmek için kaldırdığı demokrasi kılıcı ağaçlardan sonra bakkalın oğlunun canını yakar. Bir sabah ada halkı onu dayak yemiş halde, ağlayarak ana yolda yürür halde bulur. Bütün suçu Başkan’ın terasına kadar sokulma cüretini göstermiş olmasıdır.

Ne var ki herkesin zayıf ve eksik akıllı gördüğü bu çocuk yapıtta en umulmadık cesaret örneğini, Lara ve Yazar gibi sözleriyle değil ama davranışlarıyla gösterir. Bir gün garip davranışları olduğunu fark eden Anlatıcı onu takip eder ve bakkalın oradaki tavuk kümesine tek tük kalmış martı yumurtalarını yerleştirdiğini görür, çocuk yumurtaları kümese taşır ve tavukların altına yerleştirir. Sözde daha medeni bir yaşam sürmek için adadaki martıları yok etmeye çalışan Başkan’ın silahlı adamlarıyla cesurca savaşmaktadır bakkalın oğlu, ona çok da cömert davranmamış olan doğanın dengesini büyük bir duyarlılıkla koruma çabasındadır.

Bakkalın oğlu olmasaydı *Son Ada* belki de bambaşka bir yapıt olurdu. Bu zavallı çocuk yapıtın dönüm noktası denilebilecek bir olayın başkahramanıdır adeta. Ada’dan ayrılmak üzere hazırlanan Başkan’la tartışmaya giren Lara’yı korumak için Anlatıcı’nın araya girmesi tartışmayı daha da alevlendirir ve Başkan’ın adamları Lara’yı yakalamak için atıldıklarında bakkalın oğlu herkesin ilk kez duyduğu korkunç bir sesle çığlık atarak Başkan’a doğru hızla koşar, ona vurur ve ikisi birlikte yardan aşağıya uçarlar. Adalılar “*iki gövdenin de boşlukta*

²⁹ (Livaneli, 52)

çarpınarak düştüğünü, sonra kayalara çarpıp parçalandığını” görür.³⁰ Adeta eşitsizliğe isyan eden bir çığlıktır bu “dünyanın bütün haksızlıklarına, bütün zulümlerine karşı atılmış müthiş bir çığlık.”³¹

2. 3. Demokrasi ve Eşitlik İzleklerinin Oluşmasında Motifler

2.3.a. Ada Uzamı

Yapıtta ‘Son Ada’ dünya üzerinde kalan son ada olarak değil, dünya üzerinde yaşanabilecek son yer, son uzam olarak değerlendirilmekte ve tasvir edilmektedir:

“Bütün anakaralara uzak, geceleri baygın yasemin kokularına bürünerek, kış yaz aynı ılıman iklimle sarılıp sarmalanarak, ağaçların arasında yitip gitmiş kırk eviyle kendine yeterek sürüp giden başlı başına bir dünyaydı burası. Adanın dingin doğasında, dile söze gelmeyen bir yaşam sırrı gizliydi sanki. Ya denize dalıp çıkararak avlanan martılar? Ya evlerimizi saran mor bugenvilleri? Ya gece ihlamurlarını?”³²

Adeta cennetten bir köşe gibi tasvir edilmekte olan ada yıllar önce çok zengin bir iş adamı tarafından satın alınır. Bu zengin adam son yıllarını dünya kavgalarından uzakta, balık tutarak, öğle sonraları hamakta uyuyarak geçirir. Orada yaşarken yalnızlıktan sıkıldığı için birkaç tanıdığını adaya davet eder, onlardan arazi parası almayacağını söyleyerek adaya yerleşmeleri için onları teşvik eder. Ev sayısı kırka ulaştığında adanın sahibi adaya gelişleri ve

³⁰ (Livaneli, 180)

³¹ (Livaneli, 180)

³² (Livaneli, 15)

ev yapımını durdurur, zira nüfus biraz daha artarsa adanın doğal güzelliği ve sessizliği bozulacaktır. Yaşlı adam öldüğü zaman ev oğluna kalır ve oğlu ailesiyle bu evde yaşamaya başlar, ‘Son Ada’ya kimi isteyerek, kimisi de bir şeylerden kaçarak gelip yerleşir. Bu ada herkes için bir son sığınak, son insani köşe olarak kabul edilmesinin yanı sıra tertemiz yeni bir başlangıç anlamı da taşımaktadır.

2.3.b.“Martı”

Yaşlı adam gelip adaya yerleşince adanın sahibi, yöneticisi konumunu alır fakat adanın esas sahipleri o bu adaya gelip yerleşmeden binlerce yıl önce adaya yerleşmiş, çocuğa çoluğa karışmış olan martılardır:

“Martıları belirtmeden bu adayı anlatmaya olanak yok. Vahşi çığlıklarla denize dalıp çıkan... Çıkardıkları çeşitli seslerden ve değişik frekanslardan bir dilleri olduğunu anladığımız martılar. Hiçbir adalının rahatsız etmediği, adanın bazı çakıllı kıyılarının mutlak sahibi olan, yumurtalarını o kayalıklara bırakıp başında analı babalı, gözlerini ufuk çizgisinden ayırmadan, gelecek olası bir düşmanı gözleyerek, tehdit dolu bir duruşla bekleyen martılar. Bazı geceler evlerimizin taş teraslarında, iriyarı bir adamın yürüyüşüne benzer sesler çıkararak dolaşan martılar.”³³

Martılar, özgürlüğün en büyük simgesi aynı zamanda da doğanın kendisidir bu yapıtta. Başkan’ın adaya medeniyet getirmek amacıyla martıların katledilmesi kararı doğanın

³³ (Livaneli, 19)

dengesini bozan ilk adımdır, ancak her zaman olduğu gibi doğayla insan arasındaki çatışmayı doğa kazanır:

“Martılar, hepimizle alay eder gibi üstümüzden uçuyor, bu yanıp yıkılmış, kararmış aday ve artık hiçbir korunağı kalmamış insanları seyrediyorlardı... Onların kıyısına bir şey olmamıştı. Eskisi gibi üremeye, avlanmaya, yumurtalarını güven içinde beklemeye devam edebiliyorlardı. Kısacası onlar kazanmıştı bu savaşı.”³⁴

Başkan ve adamları artık yaşanamayacak hale gelen distopyayı terk etmeye hazırlanırken martılar adeta zafer çığlıkları atarlar, insanoğlu doğayla girdiği mücadeleden bir kez daha yenik çıkmıştır.

2.3.c.“Orman”

Orman uzamı yapıtta sembolik bir anlam taşır, doğanın dengesini bozmaya çalışan ve sonunda yenik düşen insanoğlunun adada kontrol edemediği adeta tek yer ormandır. Yılanlar ormanda ürer ve bir tehdit oluşturana kadar orman onları adeta saklar. Aynı şekilde tilkiler adaya getirildiklerinde biranda ormana dalar ve gözden kaybolurlar, doğal denge insanların gözünden uzakta, ormanın içinde kendisini yenilemeye çalışır.

Adalılara verimli kollarını açan yine ormandır, zira burada yetişen nadir çam ağaçlarından topladıkları fıstıklar adalılarının yegâne geçim kaynağıdır. Yapıtın sonuna gelindiğinde ise adeta cennetten bir köşe olan ütopyalarının distopyaya dönüşmesinde orman uzamı son

³⁴ (Livaneli, 176)

noktanın konulduğu yer olur, “*koca orman sanki ağlayarak, çığlık atarak, patlayarak cayır cayır*” yanar, insanoğlu çok acı bir ders almıştır.³⁵

2.3.d.“Tilkiler”

Ormanda çıkarılan sözde kontrollü yangının sebebi aslında tilkilerdir. Martıları yok edemeyince Başkan adaya erkek ve dişi tilkiler getirtir. Martı yumurtalarını yemesi planlanan tilkilerin sayısı kontrol edilemeyen bir şekilde arınca ormana atılan siyanürlü etlerle tilkileri ortadan kaldırmaya çalışırlar. Ancak siyanürlü etleri yiyen tüm hayvanlar hızla ölmeye başlar, son çare ormanda kontrollü bir yangın çıkarmaktır. Doğal dengeyi bir kez bozan insanoğlu ne yapsa bu dengeyi tekrar sağlayamaz, sıra artık kendisine gelmiştir.

2.3.e. Yılanlar

Tüm dünyada yılan eczacılık ve tıp sembolü olarak bilinmektedir. Yılanla ilgili pek çok hikâye ve efsaneden birisi de İslam ülkelerindeki kıssalarda Lokman Hekimin ölümsüzlüğü keşfettiği formülünü heyecanla geçtiği köprüden düşürmesiyle başlar. Otlar Lokmekim geri alamadan bir yılan tarafından yenilir ve yılan o günden sonra yaşama gücünü ve sağlığı temsil eder.³⁶

Son Ada’da martıların öldürülmesinin ardından ortaya çıkan ve bir kişinin de ölümüne neden olan yılanlar aslında adeta olacak daha kötü olayları önceden haber vermek için ortaya çıkmışlardır. Ancak adalılar doğanın bu uyarısını anlamazlar, tehdit olarak gördükleri yılanları ortadan kaldırmak için bu sefer de leylekler kullanılır.

³⁵(Livaneli, 174)

³⁶(bkz. “yılan” İzafet.net)

2.3.f. Leylekler

Başkan tarafından getirtilen bir uzman yılanları avlaması için leyleklerin adaya getirilmesi gerektiğini söyler ve leyleklerin yuva kurmasını sağlayacak direklerin dikilmesi için hummalı bir çalışma başlar. Ancak leylekler çok yakındaki başka bir ıssız adaya konup dinlenirler ve sonrada gözden kaybolurlar. Leyleklerin yılanları avlama özelliğinin dışında sembolik bir katkısı da vardır yapıtta. İnsanlar gibi kendi yuvalarını kuran leylekler kendi eliyle yuvalarını mahveden insanların yaşadığı adayı seçmemişlerdir.

Doğal dengenin bozularak ütopyanın yavaş yavaş distopyaya dönüştüğü yapıtta martılar, tilkiler, yılanlar ve leylekler demokrasi ve eşitlik izleklerinin sorgulanmasına da katkıda bulunurlar. Bütün canlıların eşit bir şekilde yaşama hakkı vardır ve bunu yaparken diğer canlıların haklarını gözetmeleri gerekir. Adadaki hayvanlar insanlara bu eşitlik ilkesini adeta tekrar öğretir. Anlatıcının da dediği gibi, “*biz insanlar evren hakkında düşünüyoruz, yargılara varırız ama evrenin bizim hakkımızda ne düşündüğünü hiç merak etmeyiz.*”³⁷

2.4. DEMOKRASİ VE EŞİTLİK İZLEKLERİNİN OLUŞUMUNDA ANLATIM TEKNİKLERİNİN ETKİSİ

2.3.a. Anlatma- Gösterme Tekniği

Son Ada’da olaylar tekil birinci kişi anlatımıyla aktarılır. Tıpkı diğer karakterler gibi anlatana da adıyla hitap edilmez, okur onu ‘Anlatıcı’ lakabıyla tanır. Bir yazar olmadığını, aslında bu

³⁷ (Livaneli, 97)

satırları yazan kişinin Yazar arkadaşı olması gerektiğini okura defalarca hatırlatan Anlatıcı bu üslupla gerçekçi bir bakış açısını yakalamış olur. Anlatıcı zaman zaman okuyucuya direkt hitap ederek, zaman zaman Yazar arkadaşıyla iç sesiyle konuşarak tarafsız ve objektif bir bakış açısı sunar. Bu tekniği kullanması, okuyucusuyla bir diyalog içerisinde olması demokrasi ve eşitlik izleklerinin kendisinde yarattığı duyguları anlatarak ve göstererek anlatmasını sağlamıştır. Bu da yapıtta anlaşılabilirliği kolaylaştırmıştır.

2.3.b. Tasvir/ Betimleme Tekniği

Yapıtta kullanılan bir diğer teknik tasvir/betimleme tekniğidir. Betimleme, eserin bütünlüğünün sağlanmasında önemli rol oynamaktadır. Yapıtın ilgi çekiciliğini, akılcılığı arttırmakla beraber güçlü bir anlatımı etkili kılar. *Son Ada* 'da da olaylar Anlatıcı' nın betimlemeleriyle güç kazanmış ve okuyucunun olayları göz önüne getirebilmesini sağlamıştır. Demokrasi ve eşitlik izleklerinin güçlü tasviri, betimlemesi yapıtın konusunun ortaya çıkmasını sağlamış aynı zamanda anlatıma güç katmıştır.

2.3.c. Laytmotif Tekniği

Laytmotif tekniği belirli olayların yapıt içerisinde birçok kez tekrar edilmesi durumudur. Bu tekrarlar yapıtın bütününe sağlanmasında, belirli kavramların ve olayların birden fazla defa vurgulanarak yapıttaki önemi belirtilmiş olur. Örneğin yapıtta demokrasi ve eşitlik ile ilgili kavramlar laytmotif olarak sürekli okuyucunun karşısına çıkmaktadır. Bu da yapıtın konusunun demokrasi ve eşitlikle alakalı olduğunu vurgula

3. SONUÇ

Tezin ilk bölümünde ütopya ve distopya kavramları tanımlanmış ardından yapılan tanımlamalar demokrasi ve eşitlik bağlamında değerlendirilmiştir. Ütopya insanların daha iyi ve güzel bir hayat yaşama özleminin ürünüdür. Distopya ise içinde kötülüğün, olumsuz sosyal ve politik gelişmelerin baskın geldiği bir toplum olarak tasvir edilir. Son Ada adlı yapıtta da ütopya olan bir toplum yapısının, işin içine demokrasi ve eşitlik kavramlarının girmesi ile bir distopyaya dönüşümünü konu almaktadır.

Çalışma, ‘’ Zülfü Livaneli’nin, ütopya-distopya temelinde yükselmiş olan Son Ada adlı yapıtında ‘‘demokrasi’’ ve ‘‘eşitlik’’ kavramlarının verilmesinde, roman figürlerinin, motiflerin ve anlatım tekniklerinin işlevi nedir?’’ şeklinde yapılandırılmış olan araştırma sorusu bağlamında demokrasi ve eşitlik izleklerinin yapıt figürlerinin etkisi altında değerlendirilmesiyle sürdürüldü. Değerlendirme esnasında yapıt figürlerinin izleklerin oluşmasındaki etkileri yaptıkları davranışlar ve verdiği kararlar ile uzamın özelliğinin değişmesi yönünde olmuştur. Detaylı karakter-izlekler bağdaştırmasının ardından demokrasi ve eşitlik izleklerinin oluşmasında motifler incelenmiştir. Motiflerin her birinin birer doğa unsuru olması nedeniyle bu incelemede doğanın kendine has bir düzene ve sisteme sahip olduğu, bu sistemin insanoğlu tarafından bozulması sonucunda doğanın savunmaya geçtiği ve bu savunma sonucunda ütopyik bir toplum yapısının distopyaya dönüşümü saptanmıştır.

Demokrasi ve eşitlik olgularının oluşmasında anlatma-gösterme tekniği, tasvir-betimleme tekniği ve laytmotif tekniğinin etkileri incelenmiş ve yapıta bütünlük ve akıcılık kattıkları aynı zamanda da yapıtın teması olan ütopya-distopya kavramlarının anlaşılmasında rol oynadıkları tespit edilmiştir.

Söz konusu değişimden hareketle alışma, Son Ada adlı yapıttaki demokrasi ve eşitlik unsurlarını figürler, motifler ve anlatım teknikleri bağlamında incelemiştir. Demokrasi ve eşitlik olmayan bir toplum düzenine insan faktörü ile bu iki kavramın ansızın yerleşmesi ütöpik yapıya sahip bir düzenin bozularak bir distopyaya dönüşmesine yol açmıştır. Bu yüzden ki tez, bu değişimi belirli kavramlar altında incelemeyi kendine görev edinmiştir.

4. KAYNAKÇA

Bezel, Nail. Yeryüzü Cennetleri Kurmak (Ütopyalar). İstanbul: Güldikeni Yayınları, 2001.

Claeys, Gregory. “The Origins of Dystopia: Wells, Huxley and Orwell.” The Cambridge Companion to Utopian Literature. Editör. Gregory Claeys. Cambridge: Cambridge UP, 2010. 107-135

“Demokrasi.” Meydan Larousse Ansiklopedisi. Cilt 3. İstanbul: Meydan Yayınevi, 1970. 12 Cilt. 514.

“Ekonomi.” Meydan Larousse Ansiklopedisi. Cilt 4. İstanbul: Meydan Yayınevi, 1970. 12 Cilt. 400.

Livaneli, Ömer Zülfü. Son Ada. İstanbul: Doęan Kitap, 2008.

More, Thomas. Utopia. Çev. Vedat Günyol, Sabahattin Eyuboęlu, Mina Urgan. İstanbul: Türkiye İş bankası Kültür Yayınları, 1999.

Urgan, Mina. İnceleme. Utopia. Thomas More. Çev. Vedat Günyol, Sabahattin Eyuboęlu, Mina Urgan. İstanbul: Türkiye İş bankası Kültür Yayınları, 1999. 9-87.

Vieira, Fatima. “The Concept of Utopia.” The Cambridge Companion to Utopian Literature. Ed. Gregory Claeys. Cambridge UP, 2010. 3-27.

“Yılanlar” 21 řubat 2016 <<http://www.izafet.net/threads/yilan-neden-tip-semboludur.645454/>>